

Serial Number

E-808

Roll No.

Higher Secondary Examination (Regular) - 2020

संस्कृत (सामान्यम्)
SANSKRIT (General)

Total
Questions : 22

Total Printed
Pages : 8

Time :
3 Hours

Maximum
Marks : 100

- निर्देशाः - (i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति ।
(ii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः ।

1 उचित विकल्पं चित्वा लिखत -

1×5=5

- (अ) "चन्द्रशेखरः" इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति -
(i) द्विगुः (ii) द्वन्द्वः
(iii) तत्पुरुषः (iv) बहुव्रीहिः
- (ब) "दीनदानम्" इत्यस्य पदस्य समासविग्रहः अस्ति -
(i) दीनं दानम् (ii) दीनाय दानम्
(iii) दीन दानाय (iv) दीने दानम्
- (स) "सौन्दर्यबोधः" इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति -
(i) द्वन्द्व समासः (ii) द्विगु समासः
(iii) तत्पुरुष समासः (iv) अव्ययीभाव समासः
- (द) 'विशेष्य विशेषण प्रधानः' समासः अस्ति -
(i) द्विगुः (ii) अव्ययीभावः
(iii) कर्मधारयः (iv) द्वन्द्वः
- (इ) "निः + छलः" इत्यस्य सन्धिः अस्ति -
(i) निश्छलः (ii) निशछलः
(iii) निषछलः (iv) निश्छलः

2 उचित विकल्पं चित्वा लिखत -

1×5=5

(अ) अधोलिखितेषु अव्ययं नास्ति -

- (i) यत्र (ii) तत्र
(iii) सर्वत्र (iv) पुत्रः

(ब) "पुरा कवीनां कालिदासः श्रेष्ठः" । अस्मिन् वाक्ये अव्ययम् अस्ति -

- (i) पुरा (ii) कवीनां
(iii) कालिदासः (iv) श्रेष्ठः

(स) अधोलिखितेषु अव्ययम् अस्ति -

- (i) मित्र (ii) अत्र
(iii) सत्र (iv) पत्र

(द) "बालकः पुनः मोदकम् इच्छति" । वाक्ये अव्ययम् अस्ति -

- (i) बालकः (ii) पुनः
(iii) मोदकम् (iv) इच्छति

(इ) "सुबन्तः" पदस्य सन्धि-विच्छेदः अस्ति -

- (i) सु + अन्तः (ii) सुब् + अन्तः
(iii) सुप् + अन्तः (iv) सु + बन्तः

3 उचित विकल्पं चित्वा लिखत -

1×5=5

(अ) "कृतिः" इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति -

- (i) क्त (ii) क्तिन्
(iii) डीप् (iv) डीन्

(ब) "शानच्" प्रत्यस्य उदाहरणमस्ति -

- (i) पठितवान् (ii) खादितवान्
(iii) सेवमानः (iv) गन्तव्यम्

(स) "अधिकतरः" इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति -

- (i) तरप् (ii) तमप्
(iii) टाप् (iv) मतुप्

(द) "नारी" पदे प्रत्ययः अस्ति -

- (i) इष्टन् (ii) डीप्
(iii) डीष् (iv) डीन्

(इ) "हरिं वन्दे" इत्यत्र सन्धिः अस्ति -

- (i) विसर्गसन्धिः (ii) व्यञ्जनसन्धिः
(iii) स्वरसन्धिः (iv) यणसन्धिः

- 4 उचित विकल्पं चित्वा लिखत - 1×5=5
- (अ) "अक्रुध्यत्" इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति -
- (i) लट्लकारः (ii) लोट्लकारः
(iii) लृट्लकारः (iv) लङ्लकारः
- (ब) "स्युः" इत्यस्मिन् पदे पुरुषः अस्ति -
- (i) प्रथमपुरुषः (ii) मध्यमपुरुषः
(iii) उत्तमपुरुषः (iv) महापुरुषः
- (स) "कुर्मः" इत्यत्र वचनं अस्ति -
- (i) एकवचनम् (ii) द्विवचनम्
(iii) बहुवचनम् (iv) अनेकवचनम्
- (द) इन्द्रोऽपि लघुतां याति प्रख्यापितैर्गुणैः ।
- (i) अपि (ii) परा
(iii) भूयः (iv) स्वयं
- (इ) पण्डितोऽपि वरं शत्रुर्न हितकारकः ।
- (i) मूर्खो (ii) धर्मो
(iii) अर्थो (iv) शत्रोः

- 5 उचित विकल्पं चित्वा लिखत - 1×5=5
- (अ) "सलिलम्" इत्यस्य पर्यायशब्दः अस्ति -
- (i) अनलम् (ii) जलम्
(iii) रसालम् (iv) जलजम्
- (ब) "अचलः" इत्यस्य पर्यायशब्दः अस्ति -
- (i) स्थिरः (ii) चपलः
(iii) चलः (iv) चंचलः
- (स) "समर्थः" इत्यस्य विलोमशब्दः अस्ति -
- (i) सफलः (ii) परार्थः
(iii) अर्थः (iv) असमर्थः
- (द) "आत्मानम्" इत्यत्र विभक्तिः अस्ति -
- (i) प्रथमा (ii) तृतीया
(iii) द्वितीया (iv) षष्ठी
- (इ) "पूर्वास्मिन्" पदे विभक्तिः अस्ति -
- (i) सप्तमी (ii) षष्ठी
(iii) पञ्चमी (iv) तृतीया

- 6 अधोलिखितेषु प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायाम् एक वाक्येन देयानि - 2×3=6
- शम्भोः आराधनं किम् ?
 - कीर्तिभवनस्य चत्वारः स्तम्भाः के ?
 - विश्वामित्रः तपोबलेन के लब्धवान् ?
 - ज्योतिःशास्त्रेषु किम् अस्ति ?
 - भरतः किमर्थं मूर्च्छितं भवति ?
- 7 महाकविः कालिदासस्य नाटकद्वयं नाम्नी लिखत । 2
- अथवा
- “बुद्धचरितम्” कस्य रचना अस्ति ? अस्मिन् महाकाव्ये कति सर्गाः सन्ति ?
- 8 युगमेलनं कुरुत - (केचित् द्वे) 2
‘अ’		‘ब’
(i) रसगङ्गाधरम्	—	बाणभट्टः
(ii) हर्षचरितम्	—	श्रीहर्षः
(iii) नैषधीयचरितम्	—	पण्डितराजजगन्नाथः
- 9 आदिकविः कः ? तेन कस्य ग्रन्थस्य रचनामकरोत् ? 2
- अथवा
- पुराणानि कति सन्ति ? कोऽपि द्वे पुराणयोः नाम्नी लिखत ।
- 10 कति वेदाः सन्ति ? नामानि लिखत । 2
- अथवा
- महाभारतस्य रचनाकारः कः ? अस्मिन् काव्ये कति पर्वाः सन्ति ?
- 11 अधोलिखितेषु त्रयाणाम् अशुद्धकारकवाक्यानां शुद्धिः करणीया - 3
- भूपतिः सिंहासने अध्यास्ते ।
 - शिवं नमः ।
 - लोकस्य उपर्युपरि शम्भुः अस्ति ।
 - ते पाटलीपुत्रं प्रति गच्छति ।
 - नगरस्य बहिः मन्दिरम् अस्ति ।

- 12 अधोलिखितेषु शब्देषु त्रयाणां शब्दानां रूपाणि निर्देशानुसारं लिखत - 3
- (i) विद्वस् - षष्ठी बहुवचनम् ।
(ii) गो - प्रथमा बहुवचनम् ।
(iii) मनस् (मन) - तृतीया एकवचनम् ।
(iv) पूर्व (स्त्रीलिङ्गे) - द्वितीया द्विवचनम् ।

- 13 युग्ममेलनं कुरुत - 4
	'अ'		'ब'
(i)	हंसस्य	-	क्षेमेण स्वपुरे समागतः
(ii)	व्रजन्ति ते मूढधिपः पराभवं	-	बालुकाः
(iii)	कुसङ्गतिं वर्जयन्	-	दुग्धजलभेदविधौ
(iv)	प्रकीर्णाः	-	भवन्ति मायाविषु येन मायिनः

- 14 अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत - भाषायाम् एक पदेन लिखत - (कोऽपि चत्वारः) 4
- (i) कण्वस्य पुत्र्याः नाम किम् ?
(ii) सोमस्य सुतः कः ?
(iii) वीरपुत्राणां का गतिर्भवति ?
(iv) द्रौपदी कस्य नृपस्य आत्मजा अस्ति ?
(v) कस्याः नाम अपर्णा ?
(vi) भूक्षरणं केन रुध्यते ?
(vii) स्पन्दनायाः सखी का ?

- 15 प्रदत्तैः शब्दैः अनुच्छेद लेखनं कुरुत - 4
- [भवति, षट्, प्रमोदो, नृत्यन्ति, वसन्तः, उत्सवो, नराः, पूर्णिमायां]
भारते ऋतवः । तेषु ऋतुराजः कथ्यते । चैत्रे वैशाखे च मासे
वसन्तः । वसन्तौ द्वौ प्रमुखौ भवतः - वसन्तोत्सवः होलिकोत्सवः
च । वसन्तोत्सवे सर्वत्र भवति । नार्यश्च सर्वत्र गायन्ति
च । होलिकोत्सवः फाल्गुनमासस्य भवति ।

अथवा

[तपस्वी, परिभ्रमन्, भ्रमति, शुकः, ऋषिः, अगच्छत्, लोक कल्याणार्थम्, गृहे]
कश्चित् महान् ऋषिः आसीत् । सः अहर्निशं भूतले
स्म । एकदास एकं ग्रामम् अगच्छत् । ग्रामस्य एकस्मिन् गृहे एकः
पालितः आसीत् । सः शुकः ऋषिं दृष्ट्वा 'मारयतु कुट्टयतु' इति वारं वारम् उच्चैः उक्तवान्
अनन्तरं स अपरं स्थानं तत्रापि एकस्मिन् शुकः पालितः
आसीत् ।

- 16 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकस्य सुभाषितद्वयं लिखत । 4
- 17 प्रदत्तैः शब्दैः चतुर्णां वाक्यानां रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत - 4
[तन्नाटकं, शरदः, सृष्टेः, विनायकः, संयतः, शून्यमिव]
- (i) जीवेम शतम् ।
(ii) न च कश्चित् ।
(iii) सुखार्थी भवेत् ।
(iv) पर्यावरण संरक्षणेव संरक्षणम् ।
(v) गृहं सर्वं भासते स्म ।
(vi) सुखदुःखोत्पत्तिकृतं भवति ।
- 18 अधोलिखितगद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत - 2×4=8
- (अ) पृथिव्यां यत्पर्यावरणं वर्तते तत् अतीव सन्तुलितमस्ति । पर्यावरणसन्तुलने सहाया ये जीवजन्तवः तेऽपि स्वार्थपूर्त्यै क्रूरतया व्यापादिताः । धनञ्च अस्माभिः अतीवार्जितम् । समस्त प्राणीनां कृते पर्यावरणमेव प्राकृतिक सौन्दर्यं सुखशान्तीं च प्रददाति । न कदापि पर्यावरणं स्वयमेव परस्परम् असन्तुलितं भवति ।
- (i) पृथिव्यां यत्पर्यावरणं वर्तते तत् कीदृशमस्ति ?
(ii) के स्वार्थपूर्त्यै क्रूरतया व्यापादिताः ?
(iii) अस्माभिः अतीवार्जितम् किम् ?
(iv) केषां कृते पर्यावरणमेव प्राकृतिक सौन्दर्यं सुखशान्तीं च प्रददाति ?
- (ब) “प्रथमेवयसि ब्रह्मचर्यपालनेन नियमसंयमौ सेवनीयाविति भारतस्य प्राचीनोपदेशे साम्प्रतं बहवोविप्रतिपद्यमाना वदन्ति अतिकठोरेयं साधनेति । सम्पद्यतां तावदनया कोऽपि कार्यक्षमो दृढः पुरुषः छिद्यन्तां वा वासनाप्रग्रहाः, जायतां वा तेनैकः स साधुः पुरुषः परन्तु कुतोऽत्र रसावस्थानं ? क्व गतं साहित्येन, चित्रेण, सङ्गीतेन वा ? यदि वस्तुतः पुरुषः पुरुष इवाभीप्सितः, न तर्हि सौन्दर्यं चर्चा परित्याज्येति” ।
- (i) प्रथमे वयसि किं पालयेत् ?
(ii) नियमसंयमौ कदा सेवनीयौ ?
(iii) का परित्याज्या न ?
(iv) “तेनैकः” इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति ।

(स) कर्तव्यकर्मणा एव जनकादिभिः सिद्धिः प्राप्ता । एवं लोककल्याणार्थं कर्तव्यकर्म अवश्यं करणीयं भवति । यथा भगवान् श्रीकृष्णः उक्तवान् – अवाप्तव्यार्थं अनवाप्तव्यार्थं च अहं कर्म न करोमि, तथैव निःस्वार्थभावेन फलकामनारहिते कर्मणि ज्ञानिभिः अपि वर्तितव्यम् । लोकसंग्रहार्थं कर्तव्यरूपं कर्म सर्वैः कार्यमेव ।

- (i) केन जनकादिभिः सिद्धिः प्राप्ता ?
- (ii) किमर्थं कर्तव्यकर्म अवश्यं करणीयं भवति ?
- (iii) भगवान् श्रीकृष्णः किम् उक्तवान् ?
- (iv) निःस्वार्थ भावेन फलकामनारहिते कर्मणि कैः अपि वर्तितव्यम् ?

19 अधोलिखितेषु पद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत - 2×4=8

(अ) अखण्डमण्डलाकारं व्याप्तं येन चराचरम् ।

तत्पदं दर्शितं येन तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

- (i) अखण्डमण्डलाकारं कः ?
- (ii) चराचरं केन व्याप्तम् ?
- (iii) तत्पदं केन दर्शितम् ?
- (iv) कस्मै नमः ?

(ब) न मान्यमानो मुदम् आददीत,
न सन्तापं प्राप्नुयाच्चाऽवमानात् ।

सन्तः सतः पूजयन्तीह लोके,
नाऽसाधवः साधुबुद्धिं लभन्ते ॥

- (i) मान्यमानः किं न आददीत ?
- (ii) सन्तः कस्मात् सन्तापं न प्राप्नुयात् ?
- (iii) इह लोके के सतः पूजयन्ति ?
- (iv) असाधवः किं न लभन्ते ?

(स) वने रणे शत्रुजलाग्निमध्ये महार्णवे पर्वतमस्तके वा ।

सुप्तं प्रमत्तं विषमस्थितं वा रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृतानि ॥

- (i) वने नरं कानि रक्षन्ति ?
- (ii) रणे च नरं कानि रक्षन्ति ?
- (iii) सुप्तं प्रमत्तं वा विषमस्थितं कानि एव रक्षन्ति ?
- (iv) “पुण्यानि” इत्यस्य पदस्य विलोम पदं लिखत ।

20 शुल्कमुक्त्यर्थं स्वस्य प्राचार्यस्य कृते संस्कृतभाषायाम् एकं पत्रं लिखत । 4

अथवा

स्वस्य पितरं प्रति संस्कृतभाषायाम् एकं पत्रं लिखत यस्मिन् भ्रमणार्थं गमनाय वर्णनं भवतु ।

21 अधोलिखितम् अपठितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत - 5

कुटिलाः जनाः स्वभावेन परेषाम् अहितम् इच्छन्ति । तेषां शक्तिः परेषां पीडनाय, बुद्धिः च परेषां वञ्चनाय भवति । तेषां मनसि अन्यत्, वचसि अन्यत्, कर्मणि च अन्यत् भवति । शान्तिवचनानि तान् सन्मार्गे आनेतुं न प्रभवन्ति ।

शुनः पुच्छः प्रयत्नेनापि कुटिलतां न त्यजति ।

दुग्धं पीत्वा अपि सर्पाः विषं न त्यजन्ति ।

कुटिलाः कुटिलतया एव सन्मार्गम् आश्रयन्ति ।

- (i) कुटिलाः जनाः किम् इच्छन्ति ?
- (ii) कुटिलानां शक्तिः किमर्थं भवति ?
- (iii) के दुग्धं पीत्वा अपि विषं न त्यजन्ति ?
- (iv) कीदृशाः जनाः कुटिलतया एव सन्मार्गम् आश्रयन्ति ?
- (v) कीदृशानि वचनानि कुटिलान् सन्मार्गे आनेतुं न प्रभवन्ति ?

22 अधोलिखितेषु एकस्मिन् विषये शतशब्देषु संस्कृतभाषायां निबन्धं लिखत - 10

- (i) अस्माकं देशः
- (ii) संस्कृतभाषायाः गौरवम्
- (iii) परोपकारः
- (iv) ग्राम्यजीवनम्

